

Т. М. БойчукБуковинський державний медичний
університет, м. Чернівці**ПРОФЕСОР Я. Д. КІРШЕНБЛАТ – ЯСКРАВА
ОСОБИСТІТЬ, ІМЕНИТИЙ НАУКОВЕЦЬ,
ВИДАТНИЙ УЧИТЕЛЬ, ПЕДАГОГ****Ключові слова:** Кіршенблат Я.Д.,
життя, творчість, науковий
внесок.**Резюме.** Висвітлено життєвий та творчий шлях знаного
біолога, фізіолога професора Якова Давидовича Кіршенблата,
багатолітнього завідувача кафедри нормальної фізіології
Чернівецького медичного інституту, видатного вченого, нейро-
ендокринолога зі світовим ім'ям, талановитого педагога.

У серпні 2012 року виповнилося 100 років від дня народження Якова Давидовича Кіршенблата – видатного вченого-ендокринолога, Учителя, популяризатора біологічної науки.

Народився він у древньому Тифлісі (нині - Тбілісі) третім сином у родині знаного в місті й околицях лікаря-терапевта Давіда Кіршенблата.

Із ранніх літ Яків мав нахил до науки і в неповних п'ятнадцять років подався в Петроград, який на той час уже три роки називався Ленінградом, з єдиною метою – поступити на біологічний факультет університету. У зв'язку з недостатністю років він не був зарахований студентом, але тоді можна було відвідувати лекції в якості вільного слухача. Два роки ретельно відвідував він лекції прекрасних професорів, які, попри всі революційні негаразди, університетові вдалося зберегти.

Улюбленим його курсом була зоологія. Її читав видатний біолог, праці якого в галузі зоології безхребених, протистології, паразитології, еволюційної морфології, історії біології завоювали всесвітнє визнання – Валентин Олександрович Догель. Під впливом цієї неординарної особистості формувалася молодий науковець.

Перший творчий період Якова Давидовича тісно пов'язаний з Alma Mater. Ще навчаючись в університеті він починає працювати лаборантом (1931-1932 рр.), а по закінченні – науковим співробітником (1932-1934 рр.). У 1932 році з'являється його перша стаття, а в 1938 – перша монографічна робота: “Закономерности динамики паразитофауны мышевидных грызунов”, Изд. Ленинградского университета, 92 с., яка переросла в кандидатську дисертацію (1938 р.).

Зоологія – його перша наукова захопаність, якій він залишався вірним усе життя. Ще в студентські роки його зацікавила ентомологія – галузь зоології, яка всебічно досліджує еволюцію, будову і життя комах, їх роль у природі, госпо-

дарчій діяльності, здоров'ї та життєдіяльності людини. Особливо цікавило його сімейство жуків-стафілінідів (коротконадкрилих). У світі їх налічується біля 30 тисяч видів, із них понад дві тисячі – на території бувшого Радянського Союзу. Завдячуючи Карлу Ліннею, який створив бінарну номенклатуру (1735 р.) класифікації рослин і тварин, з'явилася можливість передбачати наявність ще не відкритих і не досліджених об'єктів. Існування одного з них ще в сорокові роки ХХ століття передбачив Я.Д.Кіршенблат. Знайдений і описаний він був у шестидесяті роки, ще за життя першовідкривача, названий *Staphylinidi Kirshenblatti* і Яків Давидович дуже радів і пишався цим відкриттям.

Система комунікації комах, особливо громадських (бджоли, мурахи, терміти) здавна приваблювала допитливих учених. Яків Давидович зробив свій вагомий внесок у дослідження цього питання. Він опрацював великий масив інформації і запропонував науково обґрунтовану, деталізовану, зручну в користуванні класифікацію цих речовин і назвав їх телергони – *гр. теле* – відстань + *гр. агон* – дія.

Ще в 1954 р. в Ленінградських наукових журналах побачили світ дві публікації: «Телергоны и их биологическое значение» і «Классификация некоторых биологически активных веществ, продуцируемых животными», присвячені цій проблемі.

Через три роки після цього була опублікована робота двох німецьких дослідників - Карсона і Люшера, які запропонували термін феромони – *гр. ферейн* – переносити + *гр. гормао* – збуджую. Стаття була англійською і відразу поширилася в науковому світі. А Яків Давидович тільки в 1962 році, з великими труднощами зумів опублікувати свою роботу: «Терминология некоторых биологически активных веществ и обоснование термина «феромоны», *Nature*, 1962, V.195, № 4844.

Термін «телергони» вживають як синонім терміну «феромони», але значно рідше, позаяк пріоритет був утрачений завдяки неповоритливій Радянській бюрократичній системі.

У 1968 році у видавництві «Наука» М., вийшла друком монографія «Телергони – химические средства взаимодействия животных», а в 1974 те ж видавництво видало доповнене, друге видання цієї праці. До кінця життя Яків Давидович слідкував за інформацією з цієї проблеми, акуратно занотовуючи всі варті уваги факти у своїй робочій щоденниці.

Якщо повернутися в 1938 рік, то треба констатувати, що наукова кар'єра молодого здібного науковця розвивалася досить успішно. Його обирають секретарем Ленінградського відділення Академії наук СРСР. Тут, в академічному середовищі, він має змогу спілкуватися з видатними вченими – академіками Леоном Абгаровичем Орбелі – основоположником вчення про автономну (вегетативну) нервову систему, Олексієм Олексієвичем Ухтомським – творцем вчення про «домінантне вогнище збудження» та ін. У той час серед наукової молоді панували ідеї нервізму – інтелектуального продукту російської фізіологічної школи – І.М. Сеченова, В.М. Бехтерева і, безумовно, другого й останнього російського Нобелівського лауреата з фізіології і медицини І.П. Павлова.

Попри всякі сумніви ці ідеї були новими, актуальними, цікавими, і головне – схильно сприймалися можновладцями.

І тут потрібно віддати належне науковій далекоглядності Якова Давидовича, який на тлі загального поклоніння імперативу нервової системи, віддав належне гуморальним компонентам регуляції і, в першу чергу, ендокринній системі. На той час ендокринологія була описовою дисципліною, за майже повної відсутності наукової інформації про етіологію і патогенез більшості ендокринних захворювань.

Війна перервала наукову діяльність Якова Давидовича і він взяв безпосередню участь у захисті рідного міста від фашистської навали. Визнанням його військових заслуг стала медаль «За оборону Ленінграда». Під час війни він закінчує І Ленінградський медичний інститут ім. академіка І.П.Павлова і здобуває спеціальність лікаря.

Після демобілізації (1946 р.) Я.Д. Кіршенблат працює старшим науковим співробітником Інституту акушерства і гінекології АМН СРСР. Тут він уперше починає займатися проблемами теоретичної та практичної ендокринології. У 1952 році він захищає дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук: «Гормональная и нервная регуляция функций яичников у позвоночных».

У 1954 р. вчена рада Чернівецького медінституту обирає Я.Д.Кіршенבלата на завідування кафедрою нормальної фізіології.

За короткий період він оволодів курсом настільки глибоко й різнобічно, що слухати його лекції приходили практичні лікарі міста.

Під його керівництвом було захищено 16 кандидатських і чотири докторських дисертації. Наукова проблема експериментальної та клінічної ендокринології стала провідною в нашому ВНЗ на десятиліття.

У цей період дуже активно розвивалася проблема взаємодії нервової і ендокринної систем. Особливо запеклі дискусії точилися навколо гіпоталамо-гіпофізально-гонадної вісі. Якщо трансгіпофізарний шлях сумнівів не викликав, бо вже на той час мав ґрунтовні експериментальні підтвердження, то парагіпофізарна регуляція значною мірою була апріорною і тільки накопичувала наукові факти, які підтверджували її існування, зусиллями Кіршенבלата Я.Д., Альошина Б.В., Акмаєва І.Г., Науменка Є.В., Резнікова О.Г. та їх учнів. Сьогодні це вже хрестоматійний факт, а на той час це була революційна концепція.

Яків Давидович вів активну видавничу діяльність.

Підручник «Общая эндокринология», виданий у 1969 р. і перевиданий у 1971 р. був єдиним на той час підручником з ендокринології для студентів, так само як і виданий у 1969 р. «Практикум по эндокринологии». І сьогодні не втратила актуальності видана ним монографія «Сравнительная эндокринология яичников» (1973 р.). Як згадувалося вище, в 1968 та 1974 рр. у видавництві «Наука» виходить його книга «Телергони – химические средства взаимодействия животных».

Професор Я.Д. Кіршенблат був не лише видатним науковцем, але й активним популяризатором науки. Крім активної участі в роботі товариства «Знання», він плідно співпрацював з журналами «Природа», «Знание - сила» та іншими тогочасними науково-популярними виданнями.

Заслуги Я.Д.Кіршенבלата гідно оцінені суспільством. Він був нагороджений орденом «Знак Пошани» та багатьма медалями. Серед них особливо дорогою для нього була медаль «За оборону Ленінграда».

Портрет Якова Давидовича занесено до галереї фундаторів наукових шкіл Буковинського державного медичного університету.

Заснована щорічна студентська стипендія імені професора Я.Д.Кіршенבלата. Його ім'я носить кафедра фізіології БДМУ.

Та найвищою даниною пам'яті Вченого є продовження його наукових ідей у кандидатських та

докторських дисертаціях, які захищають тепер учні його учнів, його «наукові онуки», вже на новому, молекулярному рівні.

Промайнуло 32 роки з того часу, як пішла від нас у вічність ця прекрасна людина.

Усі, хто мав честь знати цю непересічну особистість, бути його учнем, колегою, сучасником – горді таким знайомством.

**ПРОФЕССОР Я.Д. КИРШЕНБЛАТ – ЯРКАЯ
ЛИЧНОСТЬ, ИМЕНИТЫЙ УЧЕНЫЙ,
ВЫДАЮЩИЙСЯ УЧИТЕЛЬ, ПЕДАГОГ**

Т.Н.Бойчук

Резюме. Освещен жизненный и научный путь известного биолога и физиолога Якова Давидовича Киршенблата, многолетнего заведующего кафедрой нормальной физиологии Черновицкого медицинского института, выдающегося ученого, нейроэндокринолога с мировым именем, талантливого педагога.

Ключевые слова: Киршенблат Я.Д., жизнь, творчество, научный вклад.

**PROFESSOR YA.D. KIRSHENBLAT – BRILLIANT
PERSONALITY, EMINENT SCIENTIST, PROMINENT
TEACHER, EDUCATIONIST**

T.N.Bojchuk

Abstract. The life and creative ways of well known biologist, physiologist, long term head of normal physiology department in the Chernivtsi Medical Institute, prominent scientist, worldwide known neuroendocrinologist, talented educationist Ya.D. Kirshenblat has been described.

Key words: Ya.D. Kirshenblat, life, creation, scientific achievements.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Clin. and experim. pathol.- 2012.- Vol.11, №3(41).-P.04-06.

Надійшла до редакції 25.08.2012

© Т.М.Бойчук, 2012